

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-66-1>

УДК 338.48

Бакіна Т.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

Грибова Д.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

Захарченко О.Г.

кандидат економічних наук,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

Bakina Tatiana, Gribova Diana, Zakharchenko Elena

Dmitry Motornyi Tavria State
Agrotechnological University

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS OF ASSESSMENT OF RURAL TOURISM RESULTS

У статті проаналізовано особливості оцінки результатів туристичної діяльності у сільській місцевості. Доведено важливість розвитку туристичного бізнесу на базі сільських домогосподарств. Обґрунтовано значущість сільського туризму як форми самозайнятості населення. Сформульовано основні методологічні принципи оцінки результатів діяльності у сфері сільського туризму. Доведено необхідність урахування соціально-економічного складника функціонування сільських домогосподарств в оцінці їхньої діяльності у сфері туризму. Обґрунтовано доцільність застосування дворівневої системи оцінки результатів діяльності суб'єктів сільського туризму: на рівні господарства та в масштабі сільської громади. Запропоновано комплекс показників для аналізу характеру функціонування сфери сільського туризму в економічному та соціальному аспектах.

Ключові слова: туристична діяльність, середній клас, методологія, сільські території, ефективність.

В статье проанализированы особенности оценки результатов туристической деятельности в сельской местности. Доказана важность развития туристического бизнеса на базе сельских домохозяйств. Обоснована значимость сельского туризма как формы самозанятости населения. Сформулированы основные методологические принципы оценки результатов деятельности в сфере сельского туризма. Доказана необходимость учета социально-экономической составляющей функционирования сельских домохозяйств в оценке их деятельности в сфере туризма. Обоснована це-

лесообразность применения двухуровневой системы оценки результатов деятельности субъектов сельского туризма: на уровне хозяйства и в масштабе сельской общины. Предложен комплекс показателей для анализа характера функционирования сферы сельского туризма в экономическом и социальном аспектах.

Ключевые слова: туристическая деятельность, средний класс, методологий, сельские территории, эффективность.

The role of small business as an element of national economy is considered in the article. It is noted that small agrarian units to some extent restrains rural depopulation processes. It is proved that the current state is the result of holding agricultural lands from being included in full-fledged economic turnover. The necessity to analyze the future prospects of economic self-realization of family forms of agrarian entrepreneurship is emphasized. The relevance of the analysis of the direction of rural tourism as a form of reorientation of peasant farms is substantiated. The article analyzes the features of the evaluation of the results of tourism activities in rural areas. The importance of developing tourism businesses based on rural households has been proved. The importance of rural tourism as a form of self-employment of the population is substantiated. The basic methodological principles of evaluation of results of activity in the field of rural tourism are formulated. The necessity of taking into account the socio-economic component of the functioning of rural households in the evaluation of their activity in the field of tourism has been proved. The feasibility of applying a two-tier system for evaluating the performance of rural tourism entities is substantiated: at the farm level and across the rural community. A set of indicators is proposed to analyze the nature of rural tourism in the economic and social aspects. It is noted that the assessment of the results of activity at the level of a particular household should provide for adequate compensation of the physical labor costs of the household members. The desirability of using the "desirable income" indicator as an alternative to wages is indicated. The possibility of calculating the indicators of conditional income and conditional profitability for evaluating the efficiency of family forms of rural tourism has been proved. The prospect of application of the research results in the process of developing regional programs to stimulate the effective functioning of small businesses in the countryside and rural development is substantiated.

Key words: tourism, middle class, methodology, rural areas, efficiency

Постановка проблеми. За сучасних умов однією з особливостей соціально-економічного розвитку в системі сільських територій є посилення взаємозв'язку між ступенем активності представників сфери малого аграрного виробництва та характером функціонування населеного пункту в економічному, гуманітарному та адміністративному аспектах. Малий аграрний бізнес певною мірою стримує процеси депопуляції на селі, надаючи можливість для підприємницько-активної частки місцевих мешканців отримувати прийнятний рівень доходів.

Водночас слід відмітити, що значною мірою активний розвиток вітчизняного малого та середнього аграрного підприємництва (зокрема фермерських господарств) зумовлений фактичним виключенням земельних ресурсів із майнового кругообігу. Оскільки використання сільськогосподарських угідь відбувається без урахування їхньої реальної вартості, то користувачі (фер-

мери-орендатори) мають можливість отримувати надприбутки без додаткових інвестицій у техніко-технологічне забезпечення виробничого процесу. Беручи до уваги перспективи анонсованої лібералізації земельних відносин, ми можемо прогнозувати в найближчій перспективі ситуацію, коли багато підприємницьких одиниць сімейного типу намагатимуться знайти новий спосіб економічної самореалізації. Одним із таких напрямів, на нашу думку, є туристична діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку туристичної діяльності в системі національного бізнес-середовища розглядалися в працях Л.В. Забуранної, М.Й. Маліка, Н.Є. Кудла, Я.М. Надворняк та ін. Зокрема, Л.В. Забуранна вказувала на позитивні приклади закордонного досвіду державної політики сприяння розвитку туристичної галузі. Проблематика функціонування сімейних форм аграрного виробництва як складник процесу розбудови сіль-

ських територій знайшла своє відображення в роботах С.В. Кальченка, І.І. Коблянської, І.В. Свиноуса, О.В. Чайнова, О.М. Челінцева та ін. Водночас, на нашу думку, потребують більш глибокого вивчення теоретичні та прикладні аспекти методики оцінки результатів підприємницької діяльності в туристичному бізнесі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних аспектів оцінки результатів туристичної діяльності, що здійснюється в системі сільських територій. Особлива увага приділяється організації туристичного бізнесу на базі сільських домогосподарств, а також соціально-економічним результатам зазначених процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи туристичний напрям діяльності як потенційну форму самозайнятості сільських домогосподарств, ми припустили, що галузевий напрям, у якому селяни вважатимуть за доцільне реалізувати себе, має відповідати певним критеріям.

1. Можливість швидкої адаптації до нових умов ведення бізнесу. Слід враховувати той факт, що більшість напрямів туристичної діяльності (агротуризм, екотуризм, етнотуризм тощо) передбачають використання земельних ресурсів як невід'ємного складника процесу надання рекреаційних послуг.

2. Відносно незначні стартові матеріально-фінансові затрати. Організація туристичного бізнесу в межах сільського населеного пункту у формі садиб на початковій стадії дає змогу використовувати наявні господарські будівлі та споруди для прийняття та обслуговування клієнтів, не вдаючись до значних витрат, пов'язаних із переобладнання приміщень.

3. Престижність виду діяльності для членів сільського домогосподарства. Статус менеджера (або господаря) туристичної фірми є більш високим, ніж статус фермера. Цей факт є додатковим стимулом для молодих членів-власників сільського домогосподарства продовжити свою участь у його економічній діяльності.

4. Перспективи галузевого напряму як способу самозабезпечення та фактору сприяння процесу розбудови сільських територій. Як уже відмічалось, ведення туристичного бізнесу не вимагає залучення таких площ земельних угідь, як вирощування зернових або соняшнику (ці напрями є пріоритетними для вітчизняних фермерів). Навіть більше, успішне функціонування туристичних фірм сімейного типу стимулюватиме активний розвиток додаткових видів діяльності, що позитивно впливатиме на загальний соціально-економічний стан сільської громади.

Як бачимо, туристичний бізнес може вважатися прийнятною формою для переорієнтації тих аграріїв-одноосібників, що займалися виробництвом сільськогосподарської продукції, використовуючи переважно залучені земельні ресурси.

Принципи методики оцінки результатів функціонування сільського туризму:

1. Врахування необхідності забезпечення сімейної форми під час здійснення господарської діяльності. Мінімальне залучення сторонньої робочої сили як обов'язкова умова сімейного бізнесу є стандартним організаційним складником для відповідних форм господарювання в економічних моделях провідних країн світу. Це зумовлює необхідність адекватної оцінки затрат фізичної праці членів-власників сільського домогосподарства.

2. Оцінка соціально-економічних та культурно-гуманітарних аспектів діяльності. Критерієм результативності діяльності сільської туристичної фірми, яка функціонує на базі селянської родини, має бути не тільки задоволення потреб клієнта та компенсація матеріальних і фінансових затрат. Члени-власники селянського господарства мають бути задоволені взаємозв'язком між розвитком туристичного бізнесу та рівнем добробуту (індивідуального і сімейного).

3. Роль сільського туризму у формуванні середнього класу на рівні сільських громад. Одним із факторів становлення середнього класу на селі є ступінь інтегрованості суб'єктів господарювання у регіональну

систему соціально-економічних відносин, організаційно-економічну базу яких становить суспільний поділ праці. Саме тому ізольоване функціонування є можливим лише на початку здійснення туристичного бізнес-проекту. У подальшому запорукою конкурентоспроможної діяльності для сільських туристичних фірм є активне залучення до співпраці кваліфікованих фахівців із числа місцевих мешканців.

Нами розроблено алгоритм оцінювання туристичної діяльності у сфері сільського туризму (рис. 1). Наведена схема передбачає послідовний аналіз функціонування відповідних господарюючих суб'єктів, беручи до уваги соціально-економічну сутність сімейних форм підприємництва, а також їхню інтегрованість у регіональну систему інституційних відносин.

Розглядаючи методичні підходи, за допомогою яких можливо належним чином оцінити результати діяльності сільського туризму на базі сімейних форм ведення бізнесу, ми враховували наведені вище принципи. Як наслідок, доцільним є застосовувати дворівневу систему оцінювання. Вона передбачає паралельний аналіз результатів діяльності сільських домогосподарств у сфері туризму з позицій забезпечення ефективного функціонування родини як соціальної одиниці, а також з урахуванням впливу її економічної діяльності на загальний характер розвитку місцевої громади.

Рівень сільського домогосподарства. Методика розрахунку показників має бути максимально простою, а значення кожного з них – зрозумілим для селян і зручним для проведення аналізу. Саме тому до них слід віднести такі показники, як матеріаломісткість, матеріаловіддача, фондомісткість, фондовіддача та ін. Як вартість продукції у відповідних формулах, на нашу думку, доцільно використовувати загальну суму грошових надходжень за надані туристичні послуги. Також доцільним є вивчення впливу туристичного бізнесу на загальний рівень добробуту сільської родини, беручи до уваги наявність інших джерел грошових надхо-

джен (пенсійні виплати, орендні платежі, виплати за кредитами тощо).

Окремим питанням є проблема належної оцінки затрат праці членів домогосподарства, а також розрахунок показників, що характеризують кінцевий результат діяльності суб'єкта господарювання (прибуток, рентабельність та ін.). У цьому аспекті доцільним є використання альтернативних показників, які відображають суму відшкодування затрат праці членів-власників господарства.

Одним із таких прикладів є показник «бажаного (або очікуваного) доходу», запропонований Д.В. Єременко. Ця методика передбачає розрахунок суми прибутку та значення рівня рентабельності з урахуванням необхідності щомісячної грошової виплати конкретних сум для всіх працівників. Відповідні обсяги виплат для членів господарства мають стимулювати їх до активної участі в подальшій діяльності бізнес-структури [3].

Рівень сільської громади. Показники, які розраховуватимуться, мають застосовуватися як аналітична база наукових досліджень, а також форма інформаційного забезпечення розроблення регіональних програм сприяння розвитку сільських громад та малого сільського підприємництва. Саме тому доцільним є використання інтегральних індексів, значення яких відобразатиме відповідні аспекти впливу сільського сімейного туризму на соціально-економічне становище громади. На нашу думку, в цьому аспекті слід розглядати не тільки пряму фінансову участь суб'єкта господарювання у здійсненні місцевих соціальних проєктів.

Важливим є також аналіз рівня міжгосподарської співпраці з іншими селянами, які займаються підприємницькою діяльністю у сферах виробництва аграрної продукції, торгівлі, надання сервісних послуг та ін. Саме цей прошарок, на нашу думку, є основою формування середнього класу в сільській місцевості і базою для розвитку сільської громади.

Висновки з проведеного дослідження. У роботі проаналізовано теоретичні та методичні аспекти оцінки туристичного бізнесу в системі сільських територій. Висвітлено

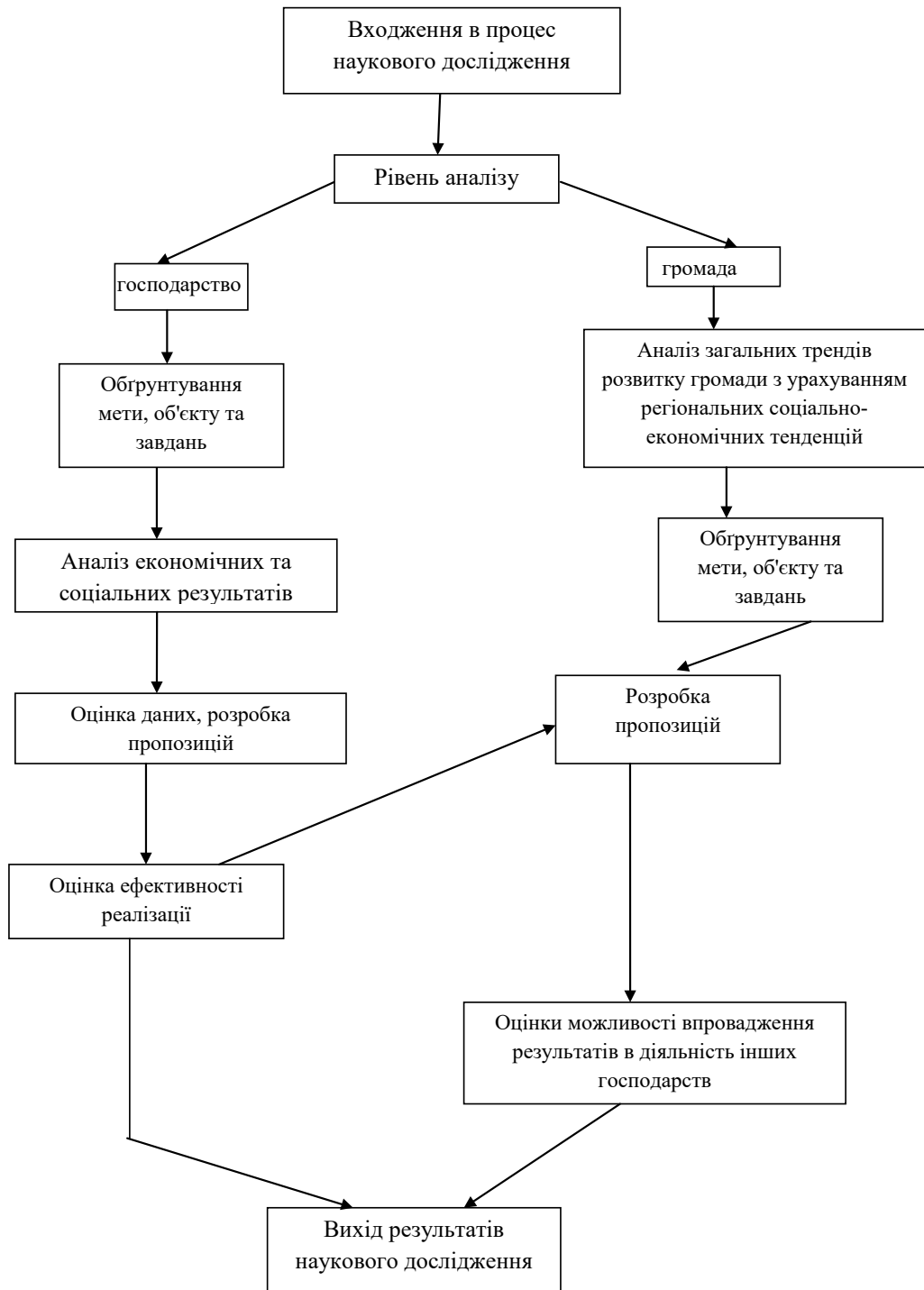

Рис. 1. Алгоритм оцінки результативності сільських туристичних фірм

Джерело: авторська розробка

сучасний стан та перспективи розвитку малих форм аграрного виробництва з урахуванням наслідків лібералізації земельних відносин. Доведено перспективність туристичної галузі як форми самореалізації для селянських господарств. Обґрунтовано необхідність використання альтернативних методичних підходів для оцінки стану та перспектив подальшої діяльності туристичних фірм, створених на основі сільських домогосподарств.

Сформульовано основні принципи методики оцінки результативності туристичного бізнесу в системі сільських територій. Доведено доцільність дворівневої системи аналізу діяльності сільських домогосподарств у туристичному бізнесі. Обґрунтовано перспективність використання отриманих результатів під час розроблення загальнонаціональних та регіональних програм у сфері сприяння соціально-економічного розвитку сільських громад.

Список літератури:

1. Забуранна Л.В. Зарубіжний досвід розвитку сільського зеленого туризму. *Економіка АПК*. 2011. № 6. С. 178–183.
2. Забуранна Л.В. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2010. № 8. С. 100–106.
3. Кальченко С.В., Попова Т.В., Єременко Д.В. Економіка плодоовочівництва. Мелітополь. Вид-во «Люкс». 2017. 129с.
4. Кудла Н.Є. Шляхи підвищення якості сільського туризму. *Економіка АПК*. 2012. № 5. С. 116–122.
5. Малік М.Й. Забуранна Л.В. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2012. № 5. С. 110–115.
6. Надворняк Я.М. Тенденції розвитку економіки туризму Івано-Франківської області. *Економіка АПК*. 2012. № 1. С. 84–89.
7. Чаянов А.В. Природа крест'янського господарства і земельний режим. *Труди Всерос. съезда Лиги аграрных реформ*. 1918. М. С. 4–5.
8. Челинцев А.Н. Теоретические основания организации крестьянского хозяйства. Харьков. 1919. 178 с.
9. Josifidis, K., Supic, N., Beker, E., Srdic, S. (2012) The welfare regimes and relative poverty in the EU-14, 1995-2006 *International Journal of Economic Research* 9(2):297–319
10. Kalchenko, S. (2013) Current development prospects of farm households. *Actual Problems of Economics*. 12 (150), 147–152
11. Mishenin, Y., Valentynov, V., Maslak, O., Koblianska, I. (2017) Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*, 4, 358–366.
12. Varchenko, O., Svytnous, I., Grynychuk, Y. and at (2018). The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*. 7(5). 657–666.

References:

1. Zburanna, L.V. (2011) Zarubizhnyy dosvid rozvytku sil's'koho zelenoho turyzmu [Foreign experience in the development of rural green tourism]. *APK economy*, no. 6, pp.178–183
2. Zburanna, L.V. (2010) Sil's'kyy ahrarnyy turyzm yak chynnyk rozvytku sil's'kyu terytoriy [Rural agricultural tourism as a factor in the development of rural territories]. *APK economy*, no. 8, pp.100–106.
3. Kalchenko S.V., Popova T.V., Eremenko D.V. (2017) Ekonomika plodoovochivnytstva [Fruit and vegetable economics]. Melitopol. [in Ukrainian]
4. Kudla, N.E. (2012). Shlyakhy pidvyshchennya yakosti sil's'koho turyzmu [Ways to improve the quality of rural tourism] *APK economy*, no. 5, pp. 115–122.
5. Malik M.Y. Zaburna L.V. (2012). Sil's'kyy ahrarnyy turyzm yak chynnyk rozvytku sil's'kyu

terytoriy [Rural agricultural tourism as a factor in the development of rural territories]. *APK economy*, no. 1, pp.84–89.

6. Nadvornyak, Ya.M. (2012) Tendentsiyi rozvytku ekonomiky turyzmu Ivano-Frankivs'koyi oblasti [Trends in tourism economy development in Ivano-Frankivsk region]. *APK economy*, no. 1, pp. 84–89.

7. Chayanov, A. V (1918) Priroda krest'yanskogo khozyaystva i zemel'nyy rezhim [The nature of the farm and land regime] [in Russian].

8. Chelyntsev, A.N. (1919) Teoreticheskiye osnovaniya organizatsii krest'yanskogo khozyaystva. [Theoretical foundations of the organization of a farm] [in Russian].

9. Josifidis, K., Supic, N., Beker, E., Srdic, S. (2012) The welfare regimes and relative poverty in the EU-14. 1995–2006 *International Journal of Economic Research* 9(2), pp. 297–319

10. Kalchenko, S. (2013) Current development prospects of farm households. *Actual Problems of Economics*. 12 (150), pp.147–152

11. Mishenin, Y., Valentynov, V., Maslak, O., Koblianska, I. (2017) Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*, 4, pp. 358–366.

12. Varchenko, O., Svyynous, I., Grynchuk, Y. and at (2018). The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*, vol. 7(5), pp. 657–666.